

the site. Its majestic qualities and entity can be fully perceived only from the height. One of the special features of the site is its strict geometrical shape, namely round. The most important is its orientation to different parts of the world as well as the presence of «window» used to record the appearance of Sun in the solstice and equinox as well as the Moon, planets, constellations at their special periods. The more we study maidans in order to find the answers to our questions, the more questions arise that find no answers.

REFERENCES

1. Andriyenko V. P. Maydany i maydanovydni sporudy Ukrayiny / V. P. Andiyenko // Visnyk Kharkiv. un-tu. – 1971. – № 62. – S. 67 – 76.
2. Boplan H. L. Opys Ukrayiny (1650) / [H. L. deBoplan. Opys Ukrayiny. Per. z fr. Ya. I. Kravtsya]. – L'viv, 1990. – 301 s.
3. Nemyn. Vvedenyaya v yavlenyya [Elektronnyy resurs] / Novosybyrsk, – 2011. – Rezhym dostupu: <http://www.nsu.ru/classics/schole/5/5-2-gemin.pdf>
4. Ivanov Yu. M. Rytmodynamyka / Yu. M. Ivanov. – Moskva: Novyy Tsentr, 1997. – 312 s.
5. Mezentseva A. Knyha Velykomu Kreslennyu / Pidhotovka do druku i redaktsiya K. N. Serbinoy. – M. – L. : Akademiya Nauk SRSR, 1950 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://matteuccia.narod.ru/rasnoe/bigdraft/index.html>
6. Okhotnyk L. M. Velych stepovykh piramid / L. M. Okhotnyk. – D. : Porohy, 2008. – 159 s.
7. Okhotnyk L. Tut poruch pidzemnyy i kosmichnyy svity / Haz. «Populyarnyye vedomosti». – Pavlohrad, 2013. – № 8. – S. 7.
8. Shal'skaya O. Pro shcho movchyt' maydan / Haz. «Zapadnyy Donbas». – Pavlohrad, 2006. – S. 12.
9. Shylov Yu. O. Kosmycheskye tayny kurhanov / Yu. O. Shylov. – Moskva: Molodayahvardyya, 1990. – 272 s.
10. Yavornyts'kyy D. I. Istoriya zaporiz'kykh kozakiv [u 3 t.] / D. I. Yavornyts'kyy. – L'viv: Svit, 1990. – 319 s.

УДК 728+747

ХУДОЖНЬО-ДЕКОРАТИВНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІНТЕР'ЄРУ УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ РЕГІОНІ

А. В. Колесник, асист., А. Кириченко, студ., М. Іванченко, студ.

Ключові слова: українська хата, інтер'єр, традиційні меблі, настінні розписи, витинанки, Дніпропетровський регіон

Постановка проблеми. Історичний розвиток Дніпропетровського регіону відбувався протягом століть. У нас сформувався певний тип культури народу, що відбився у побуті на зразках матеріальної культури. Світогляд мешканців нашого регіону розкривається у декоративно-прикладному мистецтві, що використовувалось у побуті і яке відрізняється у різних регіонах України. Вивчення традицій хатобудування та оформлення житла у Дніпропетровському регіоні як складових матеріальної культури є актуальним для визначення місця цих традицій в українській історії.

Аналіз публікацій. Культура і побут мешканців Дніпропетровського регіону були об'єктом дослідження науковців. Як невід'ємну частину етнографії населення України їх розглядали В. І. Наулко [6], А. П. Пономарьов [7]. На особливості хатобудування звернув увагу етнограф А. Г. Данилюк [3]. Декоративно-прикладне мистецтво у Придніпровському регіоні як складова мистецтва України було об'єктом дослідження Б. А. Антоновича, Р. В. Захарчука-Чугая, М. Б. Станкевича [1].

Мета статті – дослідження художньо-декоративного оформлення інтер'єру українських хат Дніпропетровського регіону та його зв'язку з духовним життям суспільства.

Виклад основного матеріалу. У народній архітектурі України відбилась творчість нашої нації, що тривала протягом багатьох століть і сягає своїм корінням найдавніших етапів її формування. На розвиток своєрідних форм житлових поселень, типів житла та його художньо-

декоративне оздоблення вплинули особливості природно-географічних, соціально-економічних та історичних умов різних районів України.

Дніпропетровський регіон не є винятком. Більшість поселень Наддніпрянщини виникли внаслідок державної та поміщицької колонізації регіону у другій половині XVII – XIX ст., а переважаючим варіантом трикамерного житла була хата на дві половини, в якій два житлові приміщення розташовувалися симетрично по обидва боки від сіней.

Інтер'єр українського житла, за наявності місцевих особливостей в різних історико-етнографічних районах, у цілому був однотипним і далеко не випадковим. Багатовіковий досвід зумовив раціональність і естетичність внутрішнього простору. Кожна зона в будинку мала своє призначення і відповідну обстановку [2].

Інтер'єр української хати важко уявити без печі, що була основою будь-якого людського житла. У Дніпропетровському регіоні українська вариста піч традиційно займала внутрішній кут хати з боку входних дверей і була обернена своїм отвором до фасадної стіни. По діагоналі від печі влаштовували парадний кут, де розміщували ікони, прикрашені тканинами або вишиваними рушниками. Уздовж бічної (причількової) стіни ставили стіл. Біля столу попід тильною стіною розміщували довгу дерев'яну лаву, а з зовнішнього боку – маленький переносний ослінчик. Збоку від столу стояла скриня. Простір між піччю та причільковою стіною заповнювали дерев'яним настилем на стовпчиках, піднятим на рівень лежанки печі. Удень він використовувався для хатніх робіт, а вночі слугував спальним місцем.

Серед традиційних народних меблів важливим елементом була скриня – віддавна перший предмет весільного приданого молодії, куди складали одяг, тканини, прикраси та інші коштовності. Художній промисел скринь був поширений майже по всій Україні та проіснував до першої третини XX ст. У різних регіонах України скрині мали різну форму та різний декоративний орнамент. У Придніпров'ї скриня формою була подібна до звичайної скрині, мала пласку кришку, короткі ніжки або коліщата, розписувалась багатобарвними квітковими мотивами – гілками квітів, букетами, вазонами, нерідко використовувався орнамент Петриківського розпису.

Художньо-декоративне оздоблення хат було тісно пов'язане із символікою та віросповіданням людей. Селянська хата була змістовним знаком, що виконував естетичну та магічну функції. Так, просте споглядання садиби, житла та господарських споруд давало змогу визначити заможність та уподобання господаря. Зручність місця для будинку та підходів до нього свідчила про шанування господарем певних народних знань. Чисто підведені призьба, стіни, вікна свідчили те ж саме і про господиню. Віконні та дверні пройми фарбували в інтенсивно червоний колір, що символізував очищення вогнем «усього входящого». Функцію оберегу виконували також наведені крейдою хрестики навколо вікон та дверей. Оберегами слугували й рушники, якими оздоблювали вікна та двері. Неодмінними хатніми амулетами були часник та підкова. Останню прибивали до порога чи біля нього. Часник та різні трави розміщували навколо дверей та вікон, що було звичайним атрибутом кожної хати.

Значним розмаїттям оздоблення характеризуються каркасне і безкаркасне житло Наддніпрянщини та Півдня, в якому, крім традиційного обмазування глиною та білення, широкого вжитку набули підведення кольоровими глинами та побілкою, декоративний поліхромний розпис. Широко побутували настінні розписи, які найчастіше несли в собі віддалені мотиви календарних, релігійних та сімейних свят. Умовність форми й колориту цих розписів свідчить про те, що вони мислились і як сакральний акт.

Настінні розписи у хатах Дніпропетровського регіону розміщувались переважно трьома горизонтальними смугами: середня – визначалась висотою вікон, а дві інші – відстанню від вікон до даху та призьби. У житловій кімнаті найчастіше було три вікна, на фасадній стіні – три отвори (двері та два вікна), більшість традиційних хат мали триподільне планування.

Великої популярності у сільському інтер'єрі набули витинанки – орнаментальні й фігурні прикраси житла, ажурно витяті ножицями, вирізані ножом із білого або кольорового паперу. Мистецтво витинання розвинулось завдяки появі на Україні перших паперових фабрик у XIX столітті. Вони виготовляли папір доброї якості і багатьох гатунків. Широка палітра технічних характеристик паперу впливала на спосіб виготовлення, композицію і засоби вираження витинанок.

Початкові відомості про паперовий декор в українських сільських хатах дійшли з першої половини XIX ст. Г. Квітка-Основ'яненко в повісті «Щира любов» описав хатні прикраси на Харківщині: «Усі образи позаквітчовані були усякими квітками: коли улітечку, то справжніми,

а на зиму, то робленими з шпалерів; а перед образами висіли на шовковинках голуби, зроблені теж з шпалерів...» [4]. Ще одна згадка про «голубів» є в повісті «От тобі і скарб»: «Мати застановила дівчат-дочок ... голуби, що наробили за піст з шпалерів, попричіпляти до стелі» [5].

У кінці XIX – на початку XX ст. важко було знайти сільське житло Поділля, Подніпров'я, Слобожанщини без настінних розписів або паперових прикрас. Однією з найпоширеніших типологічних груп витинанок, що символізує природу й охоплює кілька композиційних типів настінних прикрас дзеркальної симетрії, є дерева: дерево, дерево із пташками, гілка, букет, вазон тощо.

Про поширення витинанок майже в усіх регіонах України свідчать численні колекції в музеях. Про витинанки, які на Подніпров'ї поєднувалися з розписом, розповідала витинальниця І. Глушенко. У с. Петриківка 1913 р. А. Евенбах зняла кальку із силуетних витинанок, які прикрашали комин. У м. Нікополь та с. Водяне 1909 р. місцевий вчитель П. Рябков зібрав витинанки-квіти для етнографічного відділу Російського музею в Петербурзі. Колекція втрачена під час Великої Вітчизняної війни, але сам факт свідчить про поширення витинанок на півдні України.

Висновок. Художньо-декоративне оформлення інтер'єру хат у Дніпропетровському регіоні розвивалось поруч із мистецтвом інших регіонів, про що свідчить велика кількість спільних рис. Проте варто також відмітити певні особливості, притаманні лише Дніпропетровському регіону, що яскраво свідчать про світоглядні особливості його мешканців: зведення стін із плетеним заповненням, горизонтальне розташування смуг настінного розпису, використання багатобарвних квіткових мотивів у художньо-декоративному оформленні інтер'єру.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Антонович Б. А.** Декоративно-прикладне мистецтво / Б. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Б. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – 272 с.
2. **Висоцький О. Ю.** Історія української культури: навч. посіб. / О. Ю. Висоцький. – Д. : НМетАУ, 2009. – 130 с.
3. **Данилюк А. Г.** Українська хата / А. Г. Данилюк. – К. : Наук. думка, 1991. – 110 с.
4. **Квітка-Основ'яненко Г. Ф.** Щира любов // Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Твори: У 2 т. – К. : Дніпро, 1978. – Т. 1. – С. 331 – 383.
5. **Квітка-Основ'яненко Г. Ф.** От тобі і скарб // Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1978. – Т. 1. – С. 206 – 232.
6. **Наулко В. І.** Культура і побут населення України: навч. посібник / В. І. Наулко. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
7. **Пономарьов А. П.** Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.

SUMMARY

Problem statement. Historical development of Dnipropetrovsk region took place over a period of several centuries. Here the certain type of culture was formed that reflected on family life and on samples of material culture. World view of the inhabitants of our region uncovers in decorative art that was used in family life and was remarkable in different regions of Ukraine. The research of house's building traditions and design of the interior in Dnipropetrovsk region homes as a part of culture is topical question for definition of the place of this traditions in Ukrainian history.

The analysis of recent research. Culture and family life of inhabitants of Dnipropetrovsk region was the subject of inquiry of scientists. As an part and parcel of the ethnography of the Ukrainian population it was concerned by V. I. Naulko, A. P. Ponomar'ov. On the features of house's building pointed out ethnographer A.G. Danyl'uk. Decorative art in Prydniprovsk region as a part of Ukrainian art was discovered by B. A. Antonovych, R. V. Zaharchyuk-Chyughai, M. B. Stankevych.

Research objective. To research artistic and decorative design of the interior in Ukrainian houses in Dnipropetrovsk region and its connection with spiritual life of society.

Conclusions. The development of artistic and decorative design of the interior in Ukrainian houses in Dnipropetrovsk region took place side by side with art of other regions that is fixed in a lot of common features. But it is worth to mark some features peculiar only to Dnipropetrovsk region that

indicates world view of its inhabitants: horizontal lines in design as wall-paintings, multicolored flower ornaments in artistic and decorative design of the interior.

REFERENCES

1. Antonovych B. A. Dekoratyvno-prykladne mystetstvo / B. A. Antonovych, R. V. Zaharchyuk-Chyughai, M. B. Stankevych. – Lviv : Svit, 1992. – 272 s.
2. Vysotskyi O. Y. Istoriya ukrainskoyi kultury: navchalnyi posibnyk / O.Y. Vysotskyi. – D. : NMetAU, 2009. – 130 s.
3. Danylyuk A. G. Ukrains'ka hata / A. G. Danylyuk. – K. : Naukova dumka, 1991. – 110 s.
4. Kvitka-Osnov'yanenko G. F. Schyra l'ubov // G. F. Kvitka-Osnov'yanenko. Tvory: V 2 tomah. – K. : Dnipro, 1978. – Т. 1. – S. 331 – 383.
5. Kvitka-Osnov'yanenko G. F. Ot tobi i skarb // G. F. Kvitka-Osnov'yanenko. Tvory: V 2 tomah. – K. : Dnipro, 1978. – Т. 1. – S. 206 – 232.
6. Naulko V. I. Kultura I pobut naselennia Ukrainy: navchalnyi posibnyk / V. I. Naulko. – 2 vyd. – K. : Lybid', 1993. – 288 s.
7. Ponomar'ov A. P. Ukrains'ka mynuvschyna: il'ustrovanyi etnografichniy dovidyk / A. P. Ponomar'ov. – 2 vyd. – K. : Lybid', 1994. – 256 s.

УДК 728.61:7.04[-029:9] (477.63)

РУШНИК ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕКОРАТИВНО-ХУДОЖНЬОГО ОЗДОБЛЕННЯ ОСЕЛІ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ

Г. І. Лисенко, к. і. н., доц., Д. Макогнова, студ.

Ключові слова: *оберіг, вишивка, катеринославський рушник, етнографічна колекція, Дніпропетровський історичний музей, орнамент*

Постановка проблеми. Одним із найважливіших українських святих оберегів поряд із вінком, витинанкою, хрестом, рослинами, писанкою, хлібом, водою, вишиванкою тощо є рушник. Написана у 1958 р. «Пісня про рушник» (слова Андрія Малишка, музика Платона Майбороди) швидко стала українською народною піснею, оскільки в ній відбилася шанобливе ставлення сина до своєї матері та віра в захисну силу вишитого нею рушника. Для українців рушник виступає оберегом, з яким людина живе від народження і до останнього шляху. До того ж сама прямокутна форма рушника символізує дорогу, зокрема, життєву дорогу людини. Рушник захищав українця не тільки в дорозі, а й у власній домівці, оберігаючи родинний затишок, домочадців та їхню оселю від злих сил. На думку авторів статті, у сучасний доленосний період важливо і корисно згадати про давні українські обереги, які захищали оселю наших пращурів і надавали їм сили на боротьбу з ворогами.

Аналіз публікацій. Завдячуючи багатій етнографічній колекції (зокрема, народної вишивки), зібраній зусиллями Д. І. Яворницького у місцевому історичному музеї, було проведено чимало досліджень особливостей катеринославської (і не тільки) вишивки, зокрема на рушниках [1 – 4]. Зібрання музею значно поповнилося в 1904 – 1905 рр., коли за ініціативи Яворницького було здійснено етнографічну експедицію для збирання пам'яток у Катеринославській губернії. Харківський етнограф В. О. Бабенко взяв у ній активну участь, зібрав для музею цінний матеріал і опублікував свої дослідження. Тоді ж, на ознаменування століття місцевої духовної семінарії, з благословення єпископа Таганрозького і Катеринославського Симеона, Яворницький обстежив губернські церкви з метою створення в музеї церковного відділу. Як наслідок цієї діяльності – музей збагатився не тільки давніми сакральними предметами, а й великою кількістю побутових предметів, зокрема, рушниками. До музею також потрапили зразки вишивки, зібрані приватними колекціонерами, такими як О. Г. Сластіон. Видатний український живописець, товариш Дмитра Яворницького, Сластіон збирав етнографічні матеріали, але з часом, опинившись у скрутному становищі, М. О. Сластіон продав свою колекцію в Катеринославський музей дешевше справжньої ціни, мовляв, тільки у Д. І. Яворницького вони і збережуться. Першу спробу систематизувати етнографічне зібрання Катеринославського – Дніпропетровського музею (в тому числі й колекцію рушників) зробив відомий український вчений В. Г. Кравченко, який працював у